

В.І. Кузь, к.е.н., ст. викл.*Буковинський державний фінансово-економічний університет*

ОЦІНКА ФАКТОРИНГОВИХ РИЗИКІВ

Факторинг дозволяє підприємствам планувати грошові надходження, ефективно керувати дебіторською заборгованістю, а також надавати покупцям відстрочку платежу, тим самим підвищуючи свою конкурентоспроможність. У той самий час одним зі стримуючих факторів розвитку факторингу в Україні є наявність високих ризиків для фінансових агентів і недостатня розробленість та обґрунтованість методів, моделей побудови систем управління ризиками факторингової компанії. Здійснено ідентифікацію факторингових ризиків, уточнено методи управління факторинговими ризиками у факторинговій компанії, обґрунтовано необхідність ранжування клієнтів та застосування експертних оцінок ризиків невиконання зобов'язань перед факторинговою компанією. Запропоновані інструменти і методи якісно впливають на зниження ризиків та ефективність здійснення факторингових операцій. Розроблені пропозиції дозволяють у подальших дослідженнях удосконалити методіку управління ризиками, які виникають у процесі здійснення факторингових операцій.

Ключові слова: факторинг; факторингові послуги; факторингові операції; ризики; аналіз.

Постановка проблеми. Будь-яке комерційне підприємство, що динамічно розвивається, збільшуючи об'єми продажів своєї продукції, зіштовхується з необхідністю залучення позикових ресурсів. Традиційні форми зовнішнього фінансування такі як кредит, вексель або овердрафт не завжди підходять для підприємства або недоступні через низку обставин. Факторинг може стати альтернативним джерелом фінансування поточної діяльності компанії, повністю забезпечуючи потребу в оборотному капіталі. Факторинг в Україні є досить молодим і знаходиться на стадії формування, але Україна активно розвивається у сфері надання цього роду фінансових послуг. Сьогодні факторингові компанії, що почали завзяту діяльність на ринку, знаходяться у вигрешному становищі, оскільки не мають значних обсягів проблемної заборгованості і можуть активно розвиватися, надаючи затребувані послуги факторингу.

При цьому, якщо для постачальників використання факторингу сприятиме зменшенню обсягів несплати, то для самих факторів ця послуга, зважаючи на її беззаставний характер, дуже ризикована, що

вимагає застосування відлагодженої системи оцінки ризиків для підвищення ефективності факторингових операцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем факторингу займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: А.М.Герасимович, І.А.Герасимович, Н.А.Морозова-Герасимович [1], Л.М.Кожина [2], А.В.Лебедев [3], М.В.Леднев [4], І.Є.Покаместов [5], Є.В.Семіна [6], О.І.Ступницьки, В.М.Коверда [7], М.І.Трейвіш [8], М.Д.Чиж [9], А.М.Шаніна [10] та ін.

Результати наведених досліджень досить вагомі, однак ряд проблемних питань залишився поза увагою науковців, а саме: оцінка ризиків факторингових операцій, пошук шляхів управління ними, що зумовлює необхідність подальших розвідок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження, проведені попередниками, торкаються вивчення сутності факторингу, його правової природи, облікового відображення без чіткої оцінки ризиків, які притаманні факторинговим операціям, що ускладнює механізми управління ним.

Метою статті є дослідження методики оцінки ризиків факторингових операцій для можливості управління ними задля їх зниження та/або нейтралізації.

Викладення основного матеріалу. Ризик за факторинговими операціями є складною економічною категорією, оскільки враховує всі ризики, що несе фінансова установа внаслідок можливих розбіжностей платежів за факторингом у термінах і обсягах [1, с. 210–211].

Під ризиком слід розуміти будь-яку подію або дію, що може перешкодити факторинговій компанії досягти тактичної та стратегічної мети. Система управління ризиками забезпечує оптимальний баланс між максимізацією прибутку і довгостроковою стабільністю бізнесу.

До теперішнього часу серед науковців та практиків не існує чіткого розуміння цілісної системи факторингових ризиків. Багато економістів плутають факторингові ризики з ризиками, які бере на себе постачальник, який надає відстрочення платежу покупцю при відвантаженні товарів.

Не дивлячись на те, що ризики в діяльності торгових організацій присутні завжди, в процесі здійснення факторингових операцій комерційний ризик, пов'язаний з платоспроможністю покупця, для постачальника знижується, а для факторингової організації він, навпаки, зростає.

У світовій практиці факторингу виділяють два види основних ризиків: ризик клієнта — недобросовісності і шахрайства, і ризик

дебітора — кредитний ризик і ризик ліквідності. Факторингова компанія повністю переймає на себе кредитні ризики і ризики ліквідності постачальника при факторингу без права регресу, або не приймає у разі факторингу з правом регресу, або ділить їх у певній пропорції з постачальником.

Ризики існують на усіх етапах здійснення факторингових операцій і від того, наскільки якісно побудована система оцінки й управління ризиками у факторинговій компанії, багато в чому залежить успішність бізнесу.

А.В. Лебедев [3] пропонує здійснювати оцінку ступеня впливу ризиків на результат факторингової операції на основі побудови діаграм Парето і кумулятивної кривої Лоренца.

Як інструменти впливу на ризики факторингових операцій з метою їх мінімізації Л.М. Кожина пропонує такі інструменти: оцінку фінансового стану постачальника і встановлення ліміту на угоду, визначення максимального розміру фінансування постачання від суми інвойсу (у процентному співвідношенні), обмеження розміру фінансування розміром якісної дебіторської заборгованості, оцінку фінансового стану дебітора і встановлення кредитного ліміту на дебітора, страхування кредитного ризику в страховій компанії, моніторинг дебіторської заборгованості на щоденній основі, диверсифікацію кредитного ризику, встановлення регресу на постачальника, перевірку репутації постачальника і дебітора службою економічної безпеки, верифікацію постачання, юридичну експертизу договору постачання, застосування мережевої моделі по управлінню факторинговими ризиками [2, с. 135].

Ми погоджуємося з точкою зору А.Н. Шаніної [10], що на кожному етапі факторингової операції необхідно здійснювати моніторинг ризиків.

На початковому етапі факторингу факторингова компанія робить відбір постачальників і їх покупців. На цьому етапі зазвичай оцінюються такі фактори, як: чи існує попит на товари постачальника, чи є перспективи розширення попиту і як наслідок — прибутки, сезонні коливання в обсягах реалізації, міцність торгових взаємовідносин між постачальником і покупцем тощо. Наступний етап — супровід операцій. Вірогідність виникнення ризиків на цьому етапі залежить від оперативності ведення бази даних, аналітичної підтримки.

В цілому всі факторингові компанії будують свої системи управління ризиками на таких принципах:

- ✓ аналіз фінансово-господарської діяльності постачальника;

- ✓ оцінка платіжної дисципліни дебітора за наявною у постачальника статистики оплатою;
- ✓ аналіз фінансово-господарської діяльності покупця;
- ✓ бізнес-аналіз постачальника і покупця;
- ✓ аналіз договору постачання (довготривалість взаємовідносин між постачальником і покупцем, наскільки якісно визначені умови співпраці тощо);
- ✓ аналіз інформації економічного характеру й іншої інформації, здатної вплинути на оцінку стану постачальника і його покупців.

Якщо економічну інформацію про результати діяльності постачальника отримати можна, то покупець-дебітор не зобов'язаний надавати свою звітність ні постачальникові, ні факторинговій організації. Ця проблема може бути частково вирішена за допомогою консультаційних агентств, офіційної державної статистики, що, проте, вимагає додаткових витрат. В окремих випадках факторингові компанії проводять зустрічі з покупцями, що стає вже звичайною процедурою.

Загальною проблемою для всіх учасників факторингових операцій і, передусім, факторингових компаній є відсутність накопиченої статистики по контрагентах, і, як наслідок, недостатня розробленість і неможливість використання різних скорингових методик оцінки ризиків.

Для оцінки ризиків факторингу пропонуємо факторинговій компанії застосовувати ставки резервування і суми резерву на можливі втрати по фінансуванню. Так відповідно до фінансово-економічного стану, клієнтів можна класифікувати за п'ятьма категоріями якості. Розрахунок ставок резервування здійснюється для клієнтів, що належать до II, III, IV категорій якості. Визначення категорій якості здійснюється на підставі оцінки фінансово-економічного стану клієнта та вірогідності виконання умов договору факторингу.

Розрахунок ставки і суми резерву здійснюється за такими критеріями:

- оцінка основної діяльності організації;
- оцінка ринкових факторів;
- оцінка неринкових факторів;
- якість управління;
- кредитна історія;
- виконання техніко-економічних обґрунтувань (бізнес-планів).

Серед перерахованих критеріїв виділяються основні, які мають вирішальне значення при визначенні сукупного впливу ризику шляхом

привласнення цим критеріям найбільшої частки (відсотків ризику) з урахуванням ранжирування по мірі значущості.

При розрахунку сукупного впливу різних факторів, що є складовою частиною того або іншого критерію, визначається його середньоарифметичне значення, що отримується шляхом ділення сум отриманих значень на кількість оцінюваних факторів.

Інтегральний рівень ризику розраховується шляхом арифметичного складання оцінених коефіцієнтів з урахуванням значущості (частки) кожного з критеріїв, що встановлюються експертним шляхом. Отримане сумарне значення і є експертною оцінкою ризику невиконання зобов'язань перед факторинговою компанією, вираженою у відсотках.

Цей підхід орієнтований на факторингові організації, що ризикують своїми ресурсами.

Висновки та пропозиції. Проведене дослідження дозволило окреслити підходи до оцінки ризиків шляхом використання методу ранжування клієнтів та застосування експертних оцінок ризиків невиконання зобов'язань перед факторинговою компанією. Це, в свою чергу, надає можливість здійснювати управління ризиками факторингових операцій.

Список використаної літератури:

1. *Герасимович А.М.* Факторингові операції: механізм проведення, облік та аналіз / *А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, Н.А. Морозова-Герасимович* // Аудитор України. – 2008. – № 15. – С. 203–218.
2. *Кожина Л.М.* Снижение риска выполнения факторинговых операций : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / *Кожина Людмила Михайловна* ; Государственный университет управления. – М., 2008. – 150 с.
3. *Лебедев А.В.* Оценка рисков хозяйствующих субъектов при факторинговых операциях : дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / *Лебедев Алексей Владимирович*. – Орел., 2005. – 160 с.
4. *Леднев М.В.* Управление конкурентоспособностью факторинговой компании : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / *Леднев Михаил Владимирович* ; Финансово-промышленная академия. – М., 2009. – 174 с.
5. *Покаместов И.Е.* Эффективная организация факторингового бизнеса : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 /

- Покаместов Ілья Євгенєвич* ; Моск. гос. ун-т економіки, статистики і інформатики. – М., 2007. – 27 с.
6. *Семина Е.В.* Методы и модели оценки эффективности оказания факторинговых услуг / *Е.В. Семина* // Инновации на основе информационных и коммуникационных технологий : материалы междунар. научно-практ. конф.. – М. : МИЭМ. – 2011. – С. 445–448.
 7. *Ступницький О.І.* Сучасний факторинг: ефективність торговельних операцій та управління корпоративними фінансами : навч. посібник / *О.І. Ступницький, В.М. Коверда.* – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – 255 с.
 8. *Трейвиш М.И.* Методы анализа эффективности и надежности факторных операций : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.13 / *Трейвиш Михаил Ильич.* – М., 1997. – 144 с.
 9. *Чиж М.Д.* Факторинг как инструмент финансирования внешнеэкономической деятельности : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 / *Чиж Михаил Давидович.* – СПб., 2005. – 184 с.
 10. *Шанина А.Н.* Управление рисками факторингового бизнеса в России : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / *А.Н. Шанина.* – СПб., 2010. – 22 с.

КУЗЬ Василь Іванович – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри обліку, аудиту і економічного аналізу Буковинського державного фінансово-економічного університету.

Наукові інтереси:

– обліково-аналітичне забезпечення стратегії розвитку підприємств у сучасних умовах.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2015.